

واکاوی اصول طراحی مسجد، مبتنی بر آراء حکمت اشراقی

مرضیه شاهرودی *

دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

خلاصه

شیخ شهاب‌الدین سهروردی، با الهام‌گیری از حکمت خسروانی ایران باستان و حکمای یونان، پایه‌گذار یکی از مهم‌ترین جریان‌های فکری تمدن اسلامی، یعنی حکمت اشراق شد. تعریف وی از نور و سلسله مراتب نور در جهان‌بینی مکتب اشراقی و اثبات عالم مثال به عنوان جهان قائم‌بالذات حقایق، عامل موثری در اعتلا و شکوفایی آرای حکمی در ساحت هنر و معماری اسلامی و منبع الهامی برای هنرمند مسلمان بود. نور به عنوان رمز حقیقت در دست هنرمند مسلمان، ابزاری نمادین برای پیوند با ملکوت و تمثیلی از جلوه‌ی وجود مطلق و به تعبیر شیخ اشراق، نورالانوار است، که موجودات به نسبت قرب به روشنایی آن از وجود بهره‌مندند. هویت معنوی معماری اسلامی، به عنوان یکی از ملموس‌ترین و محسوس‌ترین هنرها، در کالبد مساجد اسلامی، با پیوند به حکمت اشراقی و پیروی از اصول آن تعریف می‌شود. این مقاله پس از شرحی بر اندیشه‌های اشراقی سهروردی، با تعریف و تبیین نور در حکمت اسلامی و بررسی جایگاه آن در معماری، به واکاوی اصول طراحی مسجد مبتنی بر آرای حکمت اشراقی می‌پردازد. از این‌رو با بررسی اسناد کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده، به توصیف و تحلیل داده‌ها پرداخته و در پی یافتن پاسخ این سوال است که هنرمند مسلمان، چگونه با به‌کارگیری نور، سعی در ارتقای کیفیت‌های معنوی و عرفانی این مهم‌ترین بنای اسلامی داشته‌است؟ تحلیل یافته‌های نگارنده، نشان می‌دهد که معماری مسجد هم‌سو با اصول، مبانی و جهان‌بینی حکمت اشراقی، در طراحی فضا، به کارگیری نقوش و تزیینات و کارکرد انعکاسی خود، سعی در تجلی ذات مقدس نورالانوار در کالبد خانه‌های زمینی خدا دارد.

کلمات کلیدی: حکمت اشراقی، نور، مسجد، تجلی، هنر مقدس.

۱. مقدمه:

عرفان عطیه‌ای است الهی که در کالبد آثار هنری ما روح وحدت، عمق معنی و زیبایی بیان را به ودیعت نهاده‌است و همواره الهام‌بخش هنرمندان ما بوده‌است. [۱] مکتب اشراقی گنجینه‌ای از حکمت است که در آن رموزی از میراث‌های متعدد زرتشتی و فیثاغورثی، افلاطونی و هرمسی به رموز و تمثیلات اسلامی افزوده شده‌است. [۲] اساس فلسفه‌ی اشراق از منظر سهروردی نور برتر است که اصل و منشأ هستی به شمار می‌رود. [۳] نور همواره رمز حقیقت بوده‌است. هنر و معماری اسلامی از آن‌جا که با عالم ملکوت پیوند می‌خورد عنصر نور را چون تمثیلی از جلوه‌ی وجود مطلق تلقی می‌کند. جلوه‌ای از

* Email: M.Shahrودي.K@gmail.com